

THE MATHNAWİ OF LAMİ'İ SALAMAN AND ABSAL IN THE CONTEXT OF OEDİPUS COMPLEX

İlyas KAYAOKAY*

* Doktora Öğrencisi Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eski Türk Edebiyatı A.B.D

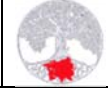
E-mail: kayaokay_2323@hotmail.com

Copyright © 2018 İlyas KAYAOKAY. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

Oedipus complex, according to Freud's psychoanalytic theory; boys love the mother and see the father as the opponent. In this confusion that takes its name from a Greek myth, boys hate their fathers while falling in love with their mothers. According to Freud, the boy identifies himself with the father as he feeds his mother some sexual desires and wants to replace him. The same applies to girls. Freud has attempted to explain the Oedipus complex in terms of the events that came to it, in motion, even of literary works of authors such as Dostoyevsky. Although there has been a lot of reaction in this regard, the rightfulness has been left to them by researchers working in this field. The words like "I want to be like my mother" and "Be my wife like my father" we hear frequently in our neighborhood are basically related to this theorem of Freud.

In this work, Lami'i of the 16th century poet will be dealt with in the context of the Oedipus complex of the 1903-pound Salaman and Absal mathnawi, translated from the Molla Cami. This mathnawi, with Greek origins, is confronted with a different fiction from other mathnawis. Mathnawi; in the extraordinary way, Salaman, who came to the world without a mother, tells of love that she lived with a woman named Absal, who was kept as her mother-in-law. The mathnawi, Oedipus complex seems to have existed. There is a hidden hostility towards the father because the love between father, Salaman and Absal is the greatest obstacle. This is why Salaman is away from his father. At the end of mathnawi, the death of Absal and the Salamans fell in love with another woman named Zühre, leaving the Oedipus complex to stand. The problem with Salamani's father is the end of his father's desire to replace.

Keywords: Oedipus Complex, Lami'i, Salaman, Foster-Mother, Love, Mathnawi

OEDİPUS KOMPLEKSİ BAĞLAMINDA LAMİ'Î'NİN SALÂMÂN U ABSÂL MESNEVİSİ

ÖZET

Oedipus kompleksi, Freud'un psikanalitik teorisine göre; erkek çocukların anneyi sevmesi ve babayı rakip olarak görmesi durumudur. Adını bir Yunan mitinden alan bu karmaşada, erkek çocuklar annelerine âşık olurken babalarından da nefret ederler. Freud'a göre erkek çocuk, anneye bir takım cinsel arzular beslerken kendisini baba ile özdeşleştirir ve onun yerine geçmek ister. Aynı durum kız çocukları için de geçerlidir. Freud, Oedipus kompleksini kendisine gelen vak'alardan, Dostoyevski gibi yazarların edebî eserlerinden hatta kendisinden hareketle izah etmeye çalışmıştır. Bu konuda pek çok tepki almış olsa da bu alanda çalışan araştırmacılar tarafından haklılık payı da kendisine bırakılmıştır. Çevremizde sık sık duyduğumuz “annem gibi gelin istiyorum”, “babam gibi eşim olsun” gibi sözler esasında Freud'un bu teorisikle alakalı durumlarıdır.

Bu çalışmada, 16. asrın velut şairlerinden Lami'î'nin, Molla Cami'den tercüme ettiği 1903 beyitlik Salâmân u Absâl mesnevisi, Oedipus kompleksi bağlamında ele alınacaktır. Bu mesnevi, Yunan menşeilili olması hasebiyle diğer mesnevilerden farklı bir kurgu ile karşımıza çıkmaktadır. Mesnevide; olağanüstü bir yolla, anne olmadan dünyaya gelen Salâmân adlı şehzadenin, kendisine sütanne olarak tutulan Absâl adlı bir kadınla yaşadığı aşk anlatılmaktadır. Mesnevide Oedipus kompleksinin var olduğu görülmektedir. Baba, Salâmân ve Absâl arasındaki aşkın en büyük engeli olduğu için babaya karşı duyulan gizli bir düşmanlık söz konusudur. Salâmân bu nedenle babasından uzaklaşır. Mesnevinin sonunda Absâl'ın ölmesi ve Salâmân'ın, Zühre adlı başka bir kadına âşık olması sonucunda Oedipus kompleksi ortadan kalkar. Salâmân'ın babasıyla olan problemi son bulunca babasının yerine geçmeye hak kazanır.

Anahtar Kelimeler: Oedipus Kompleksi, Lami'î, Salâmân, Sütanne, Aşk, Mesnevi.

GİRİŞ

S. Freud'un psikanalitik teorisi olan Oedipus kompleksi, erkek çocuğun annesine karşı cinsel duygular beslemesi ve babasını rakip olarak görmesi durumudur. Oedipus kompleksi, “erkek çocuklarında, annelerine yönelik sevgi ve sahip çıkma duygularının babalarının

kıskançlığını uyandıracığı ve bu nedenle cinsel organlarından yoksun bırakılabilecekleri yolundaki bir endişeden, “hadım edilme endişesi”nden kaynaklanır.” (Cebeci, 2004: 223) Freud, “Oedipus kompleksiyle ebeveynlerden birine yönelik cinsel çekimi ve diğerine yönelik kıskançlığı” kastetmektedir. (Horney, 1994: 57)

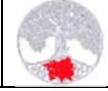
Freud’un düşüncesine göre; “erkek çocuk cinsiyet içgüdüsünün harekete geçmesiyle, içinde annesine karşı cinsî istekler beslemeye başlar. Çocuğun ilk beslendiği ana göğsü, aynı zamanda ilk cinsî tatmin yeridir. Zamanla bu eğilim, annesini kendisine eş olarak seçiş isteğine veya ona tamamen sahip olma arzusuna dönüşür. Fakat o büyüdüğünde annesiyle kendisinin, bu güçlü cinsî ilişki kurma arzusu arasında babasını ciddi bir engel olarak görür.” (Yavuz, 1987: 14-15) Freud, Sophokles’in “Kral Oedipus” adlı tragedyasından (M.Ö. 428) hareketle bu teoriyi oluşturur. Yunan mitolojisine göre;

“Karısı Lokaste’den çocuğu olmayan Teb kralı Laios, Pelops’un oğlunu kaçırmış, bunun cezası da kâhinlerin ağzından kendisine bildirilmiştir: Kral Laios’un Lokaste’den bir oğlu olacak, bu oğlan babası Laios’u öldürecek ve annesi Lokaste’yle evlenecektir. Günün birinde kehânet gerçekleşir, Laios’un bir oğlu olur. Çocuk, ilerde başına geleceklerden korkan Laios tarafından saraydan uzaklaştırılarak dağlık bir yere bırakılır. Bir çoban oğlanı bulur ve götürüp Kral Polybos’a verir. Polybos’u öz babası ve Merope’yi de öz annesi sanan Oedipus yetişkin bir insan olur, soyunu sopunu merak ettiğinden bir gün evden gizlice uzaklaşır ve kâhinlere gelerek durumu sorar. Öz babasını öldürüp öz annesiyle evleneceğini onlardan öğrenir. Kehânetin gerçekleşmesi korkusundan eve dönmeye cesaret edemez. Bir ara yolda giderken karşıdan bir araba gelir. Arabadakilerle Oedipus arasında bir kavga çıkar, kavgada Oedipus arabadakileri öldürür, yalnız bir tek kişi sağ kalır. Öldürülenler arasında Oedipus’un tanımadığı öz babası Laios da bulunmaktadır. Böylece kehânetin bir bölümü gerçekleşir.

O sıralarda Sphinks adında bir canavar Teb kenti önünde belirmiştir; oradan gelip geçenlere bir bilmece sorar ve bilmeyenleri öldürür. Bu canavardan kendini kurtarmak isteyen Kral Krcon, Sphinks’i öldürene Laios’un dul karısı Lokaste’yi eş olarak vereceğini vadeder. Oedipus Sphinks’in bulunduğu yere gelir, aynı bilmece kendisine de sorulur: “Sabahleyin dört, öğleyin üç, akşamleyin iki ayak üzerinde hareket eden yaratık nedir?” Oedipus: “İnsan” diye cevap vererek bilmeceyi çözer. Sphinks bunun üzerine kendini denize atar, Oedipus da tanımadığı öz annesi Lokaste’yle evlenir. Ancak günün birinde gerçeği öğrenerek büyük bir yasa kapılır ve kendi eliyle gözlerini oyarak kendini cezalandırır. Eşi ve annesi Lokaste de kendini asarak intihar eder.” (Freud, 1994: 43-44)

Freud, bu hikâyeye dayanarak Oedipus kompleksi adını verdiği teorisini geliştirir. Kendisinin de annesine âşık olduğunu ve babasını kıskandığını bir mektubunda itiraf eder: “Genele uygulanabilecek tek bir fikir belirdi kafamda. Bir vaka olarak kendime baktığımda da anneme âşık olduğumu ve babamı kıskandığımı fark ettim, şimdi bunun çocuklukta rastlanan evrensel bir olay olduğunu düşünüyorum...” (Breger, 2005: 166)

Freud bu kompleksi şu şekilde tanımlamaktadır: “En basit şekliyle ifade etmek gerekirse erkek çocuğun durumu şu şekilde tanımlanabilir: Çok küçük yaşlarda erkek çocuk annesine yönelik bir nesne yatırımı geliştirir... Çocuğun kendini özdeşleştirmek için seçtiği kişi ise, babadır. Bu iki tip ilişki bir süre yan yana gider ve bu durum anneye yönelik cinsel isteklerin yoğun olarak hissedilmesi ve babanın bu isteklerin önünde bir engel olduğunun anlaşılmasına dek sürer; bu durum da Oedipus karmaşasına yol açar.” (Kayabaşı, 2012: 14)

Freud, bu teorisini izah ederken çeşitli edebî eserlerden de faydalanmıştır. Bazı edebî eserlerde Oedipus kompleksini görebilmekteyiz. Bunlardan en meşhuru Shakespeare'nin "Hamlet" adlı eseridir. Freud bu eseri Oedipus mitosuna eş koşar. (Lacan, 2013: 40) Türk edebiyatında da bu hususta ağırlığı roman türü olmak üzere bazı edebî eserler incelenmiştir.

Bu çalışmada da 16. asrın velut şairlerinden Lami'î Çelebi'nin Salâmân u Absâl mesnevisi, Oedipus kompleksi bağlamında incelenecektir. Divan edebiyatına ait eserlerin psikanalitik açıdan ele alındığı çalışmalar çok azdır. Konuyla ilgili tespit edebildiğimiz çalışmalardan biri Şenödeyici'ye (2012) aittir. Yazar, divan edebiyatındaki âşık, sevgili ve rakibi Oedipus kompleksi bağlamında ele alarak, "rakip" ile "baba" arasındaki benzerliklere dikkat çekmiştir. Buna göre; şairin rakibe olan nefreti Oedipal bir durumdur. Ele aldığımız Salâmân u Absâl mesnevisi bu açıdan incelenmeye müsait en uygun eserlerden biridir. Mesnevi üzerinde nitelikli çalışma yapan araştırmacılar (Uludağ, 1997; Avşar, 2007) eseri bu açıdan ele almamışlardır.

Lami'î Çelebi'nin Salâmân u Absâl Mesnevisi

Divan edebiyatındaki mesnevi geleneği içerisinde kaynağı ve konusu itibarıyla ayrı bir öneme sahip olan Salâmân u Absâl mesnevisi, 16. asırda "Camî-i Rûm" lakabıyla tanınan Lami'î Çelebi tarafından kaleme alınmıştır. 1903 beyitten müteşekkil, "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılan bu mesnevi, Molla Camî'nin Salâmân u Absâl adlı eserinden tercümedir.¹ Sultan Yavuz Sultan Selim'a sunulan aşk temalı bu alegorik mesnevi, Yunan mitolojisinden izler taşıması dolayısıyla dikkat çekicidir. Eser üzerine yapılan en ciddi çalışma Erdoğan Uludağ'ın (1997) hazırladığı doktora tezidir. Ayrıca Ziya Avşar da (2007) hikâyenin kökenleri üzerine bir makale yayınlamıştır.

Bu mesnevinin kaynağının² Yunan menşeli olduğu düşünülmektedir. "Huneyn bin İshak, bu hikâyeyi Yunancadan Arapçaya tercüme etmiştir." (Uludağ, 1997: 3) Yunan kaynaklı hikâyede; Kadınlardan nefret eden Kral, bilge vezirin tavsiyesine uyarak kadınlarla birlikte olmadan bir erkek çocuk sahibi olur. Salâmân adlı bu çocuğa Absâl adlı bir sütanne tutulur. Salâmân büyüyünce sütanne Absâl ile aşk yaşamaya başlar. Çeşitli maceralardan sonra Absâl denizde boğulur ve Salâmân da Zühre adlı bir kadına âşık olur. Hikâyenin sonunda Salâmân doğru yolu bularak babası gibi kadınlardan tamamen yüz çevirir.

Doğu edebiyatında da bu hikâyenin rivayetleri mevcuttur. Buradaki rivayetlerde Salâmân ve Absâl iki erkek kardeş olarak karşımıza çıkar. Bu hikâyede de ensest ilişki Absâl ve Salâmân'ın karısı arasında geçer. Salâmân'ın, Absâl'a "benim karım senin annen yerindedir" demesi dikkat çekicidir. Salâmân'ın karısı, Absâl'ı baştan çıkarmaya çalışır. Bazı rivayetlerde bu hikâye çok farklı şekillerde karşımıza çıkar. Bu rivayetlerde aşk, yasak aşk, ensest ilişkiler

¹ Camî ve Lami'î dışında Nüvidî'nin de aynı adlı bir mesnevisi vardır.

² Ziya Avşar'a göre; "hikâye, evrensel göç süreci içerisinde iki koldan (Salâmân u Absâl ve Hay bin Yakzân) yürüyerek dört merhalede toplanıp dağılmıştır. Bu merhaleler şöyle bir seyir izler:

1. Merhale: Hami-Sami → Yahudiler → Mısır → Yunanistan
2. Merhale: Yunanistan → Abbasiler → Horasan → Mağrip → Endülüs
3. Merhale: Endülüs → Hollanda → İngiltere → Fransa → diğer Avrupa ülkeleri → tüm dünya
4. Merhale: Abbasiler → Horasan → İran → Osmanlı" (Avşar, 2007: 1999)

yoktur. Olaylar “Hayy bin Yakzan” etrafında gelişir. İsrail menşeli hikâyede ise Salâmân (Süleyman) ve Absâl Davut Peygamber’in oğulları olup anneleri başkadır. Hikâyede Absâl, üvey kız kardeşiyle birlikte olmaktadır.

Lami'î her ne kadar eseri Molla Camî'den tercüme ettiğini mesnevisinde bildirirse de İbni Sina gibi bu hikâyeyi daha önceden ele alanları da anmıştır. Lami'î Çelebi eseri tercüme ederken birebir tercüme yapmamış, çeşitli hikâyeler, gazel, murabba gibi şiirlerde de eseri zenginleştirmiştir. 1903 beyitten oluşan Lami'î'nin Salaman u Absal mesnevisinde;

1-92. beyitlerde Allah'ın yüceliği medh edilir. Şair burada balık ve genç delikanlı hikâyelerini araya serpiştirir. 93-95. beyitlerde Peygamber'in övgüsüne hazırlık yapılır.

96-207. beyitler na'ttir. Peygamber'in övgüsünün yapıldığı bu bölümde konuyla ilgili olarak kölenin hikâyesine yer verilir.

208-244. beyitlerde Sultan Selim'in övgüsü yapıldıktan sonra 244-251. beyitlerde dua bahsine geçilir.

252-324. beyitler sebab-i telif bölümüdür. Burada Camî, İbni Sina gibi hikâyeyi daha evvel ele alanların adları da zikredilir.

325-347. beyitlerde şehzâdenin methiyesi yapıldıktan sonra 348. beyitte Salâmân ve Absâl'ın hikâyesine giriş yapılır. Asıl hikâye içerisinde yirmiden fazla küçük hikâyenin serpiştirildiği görülür.

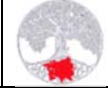
Şair, 1834-1880. beyitlerde bu hikâyenin ne anlama geldiğini, karakterlerin hangi kavramları temsil ettiğini izah eder.

1881- 1903. beyitler ise hatime bölümüdür. Mesnevinin asıl hikâye bahsini kısaca şöyle özetleyebiliriz:

“Yunan ülkesinde bilgili, adaletli ve cömert bir padişah vardır. Bu padişahın saygı duyduğu bir bilgin vardır. Padişah, kendisinden sonra yerine geçecek bir çocuk sahibi olmayı arzu etmektedir. Bilge kişiyi yanına çağırarak onun bu husustaki fikirlerine başvurur. Bilge kişi, padişaha şehvetin kötü bir haslet olduğunu anlatır. Kadınlar hakkındaki olumsuz görüşlerini bildirerek padişahın çocuk sahibi olabilmesi için garip bir fikir ortaya atar. Sihir yardımıyla padişahın menisini getirtip onu, ana rahmi olmaksızın büyütür. Dokuz ayda bir erkek çocuğu hâsıl olur. Yer ve gök bu çocuğu selamladığı için ona “Salâmân” adını verirler.

Anne sütü gerektiği için ona, Absâl isminde 16 yaşında alımlı bir kadını sütanne olarak tutarlar. Salâmân'a dadı olan Absâl, onu titizlikle büyütür. Gece gündüz demeden onunla ilgilenir. Salâmân 14 yaşına geldiği zaman güzelliği her tarafta bilinen bir delikanlı olur. Her bakımdan yetenekli ve üstün bir çocuktur. Salâmân iyice serpilip olgunlaşınca sütanne Absâl ona âşık olur. Yıllarca emek verdiği Salâmân'ı kimseye kaptırmamak için hile ve büyü gibi çeşitli yollara başvurur. Bin bir türlü işve naz ve cilveyle onun gönlünü elde etmeye çalışır. Salâmân, Absâl'ın tahriklerine daha fazla dayanamaz ve gönlünü ona kaptırır. Salâmân'ın kendisine olan aşkından şüphesi kalmayan Absâl, onunla birlikte olup muradına erebilmek için fırsat kollamaya başlar. Salâmân bir gece sarayın damında dostlarıyla birlikte eğlence meclisinde bulunur. Sarhoş olan Salâmân, tek başına uyumaya gider. Bu durumu fırsat bilen Absâl onun odasına gider ve o gece birlikte olurlar.

Artık Salâmân ve Absâl sevgili olur ve gece gündüz birbirlerinden ayrılmamaya başlarlar. Bu durum, çok geçmeden padişah ve Bilge kişiye intikal eder. İkisi de bu durum karşısında üzüлp çareler aramaya başlarlar. Sonunda Salâmân'ı çağırıp ona nasihat etmeye karar verirler. Padişah, oğlunu çağırır ve onu övdükten sonra arzularından yüz çevirmesini,

sevgiliden uzak durmasını öğütler. Bu durum karşısında Salâmân mecburiyetten özür dileyerek cevap verir. Bir suç işlediğini utanarak ifade eder. Bu konuda kendisiyle mücadele ettiğini ancak sevgiliyi görünce duygularının yeniden kabardığını söyler. Padişahın sonra Bilge kişi de ona nasihatlerde bulunarak şehvete uymaması gerektiğini, nefsin elinden mutlak surette kurtulması gerektiğini söyler. Bu nasihatler karşısında Salâmân, Bilge kişinin faziletlerini överek aşk ipiyle bağlandığını, çaresiz olduğunu söyler.

Bilge kişi ve padişahın kınamaları karşısında Salâmân, Absâl'ı da yanına alarak ülkeyi terk etmeye karar verir. İki sevgili karanlık bir gecede memleketi terk ederek yola çıkarlar. Bir hafta gece gündüz yol alan âşıklar yüksek bir dağın tepesine ulaşırlar. Burada kaygı ve tasadan uzaklaşarak gönüllerince vakit geçirirler. Sabaha kadar bu dağın tepesinde eğlenen iki âşık, güneş doğunca tekrar yola koyulurlar. Dağın tepesinden inen Salâmân ve Absâl, dar ve karanlık bir vadiye gelirler. Cehennemi andıran bu korkunç vadiyi çaba göstererek aşarlar. Sıkıntılarla dolu vadiyi aşan âşıklar biraz dinlendikten sonra yolculuğa devam ederler. Karşılarına bu defa ucu bucağı olmayan bir deniz çıkar. Denizin içerisindeki balıkları ve korkunç timsahları seyreden âşıklar bir kayık bularak denize açılırlar. İki gün boyunca denizde gördükleri canlılar ile dost olan Salâmân ve Absâl nihayet Cennet'i andıran yeşil bir adaya gelirler. Adanın eşsiz güzelliğini gören iki sevgili, burada bir müddet ikamet etmeye karar verirler. Salâmân ve Absâl bu adada mutlu bir şekilde günlerini geçirir.

Âşıkların kaçtığını duyan padişah, bu duruma çok üzülür. Adamlarına onları bulmaları için talimat verir. Kimse onları bulamayınca “dünyayı gösteren ayna” sayesinde gurbette oldukları yeri öğrenir. Onların dünyanın tasa ve kederinden uzak bir şekilde mutlu mesut yaşadığını gören padişah üzülmeye, onlara elbise, yiyecek, altın, gümüş gibi yaşam için gerekli olan şeyleri gönderir. Padişah her ne kadar bu hareketi yaptıysa da gönlü bu işe elvermez. Bu durumdan giderek daha fazla rahatsızlık duymaya başlayan padişah, bu işin çaresini aramaya başlar. Bazı zamanlar tebdil-i kıyafet ederek onların yanına gidip durumlarını kontrol eder. Hiddetlenen padişah, sihir kuvvetiyle Salâmân'ın erkekliğini alarak Absâl'a yaklaşmasına mani olur. Salâmân'ın akli başına gelmeye başlar. Babasının ettiği nasihatleri düşünüp bu gurbet hayatını bitirmeye karar verir.

Pişmanlık ve üzüntü duyan Salâmân, babasının yanına gitmeyi kafasına koyar. Absâl ile birlikte memleketine dönmek için yola koyulur. Tekrardan denizi geçen âşıklar, güzel bir yerde konaklarlar. Burada Zengibar denilen, insan yiyen korkunç bir canavar kavmi vardır. Salâmân'ın konakladığını duyan bu kötü yaratıklar, kalelerinden çıkarak gece baskına giderler. Salâmân mahmur bir şekilde uyanıp kılıcıyla onları öldürmeye başlar, ancak canavarların sayısı çoktur. Salâmân artık yorulmaya başlar ve el açıp Allah'tan yardım ister. Allah'a olan yakarışı devam ederken kible tarafından beyaz bir nur çıkar ve bütün kavmi helak eder. Salâmân, onun Hz. Hızır olduğunu anlar. Zengibar kalesindeki ganimetleri de yanına alarak babasının yanına döner.

Padişah, oğlunu sevinçle karşılar ve yine nasihatlerde bulunur. Salâmân bu nasihatler karşısında üzülmeye yeniden memleketinden ayrılır. Absâl ile birlikte bir çöle gidip intihar etmeyi planlar. İki âşık çölde odunları toplayarak büyük bir ateş yakar ve içine atlar. Padişah da bu olanları uzaktan izler. Onların ateşe atıldığını görünce kanlı gözyaşları içinde Allah'a dua eder. Allah bu duayı kabul eder ve ateş Hz. İbrahim'i nasıl yakmadıysa Salâmân'ı da yakmaz. Ancak Absâl yanarak can verir.

Salâmân, sevgilisini kaybettiği için çok üzülür ve kendisine lanet okur. Günlerini ah u figan ederek geçirir. Padişah, oğlunun bu perişan haline çare bulması için Bilge kişinin yardımını ister. Bilge kişi, Salâmân'ın kendisini dinlemesi halinde sevgiliye kavuşacağını söyler. Salâmân da Bilge kişiye teslim olarak ne derse yapacağını, ona uyacağını ifade eder. Bilge kişi böylece Salâmân'ın eğitimine başlar. Ona irfan ve hikmeti tattırır. Salâmân dünyevî lezzetlerden artık yüz çevirir. Onu eski haline döndüren tek şey Absâl'in hayali olur. Bilge kişi buna da bir çare bulur ve Absâl'in resmini yaptırır. Salâmân ne zaman üzülse o resme bakarak teselli bulur. Salâmân, bir müddet sonra Zühre'ye âşık olur ve Absâl'i tamamen gönlünden siler. Bunun üzerine padişah, bütün beyleri, halkı toplayıp Salâmân'a itaat ettirir ve bir takım öğütler vasiyet ederek tacını ona bırakır." (b.348-1833)

Oedipus Kompleksi Bağlamında Salâmân u Absâl Mesnevisi

Verilen özetten de anlaşılacağı üzere Lami'î'nin bu mesnevisinde belirgin bir şekilde sütanne ile yaşanan ensest durum söz konusudur. Her ne kadar hikâyedeki olayların, sembollerin açıklanması şair tarafından yapılsa da metne farklı bir gözle baktığımızda Oedipus kompleksini görüyoruz. Mesnevide babanın çocuk sahibi olmasındaki süreç dikkat çekicidir. Padişah, kadınlar hakkında menfi görüşlere sahip olduğundan evlenmemiştir. Bununla birlikte Bilge kişi de kadınlar hakkında olumsuz düşüncelere sahiptir. (b.496-522) Kadınları şeytan ile eşdeğer tutar. Padişahın bir kadınla birlikte olmadan da çocuk sahibi olabileceğini söyler. Sihir yardımıyla, cinsel haz olmadan padişahın menisini getirterek günümüzdeki sperm bankasına benzer bir uygulama ile padişahın çocuk sahibi olmasını sağlar:

Şâh öninde çünkü ol merd-i Hakîm
Şehvet ü zen zemmini itdi delim

Kıldı pes ferzend için bir turfe rây
Kim görenler oldılar engûşt-hây

Geçdi bir san'at ki her sihr âferin
Cân u dilden itdiler sad âferîn

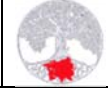
Şehvet ile olmadın cân mest-mend
Sulb-ı Şâhen-şehden itdi bî-gezend

Hüsn-i tedbîriyle istimnâ'-i mâ
Ana virdi rahmsüz neşv ü nemâ

Tokuz ayda hâsıl itdi bir püser
Kim ruhundan mihr alurdu nûr u fer (b.540-545)

Bu şekilde dünyaya gelen Salâmân'ın bakımı için Absâl adlı 16 yaşında bir sütanne tutulur. Lami'î, Absâl'ı uzun uzun tarif ederken (b.555-601) bu güzel ve şehvetli kadının bir sütanneden daha fazla rolü olacağı intibayı uyanır. Fizikî özellikleri en küçük detaya kadar tasvir edilir.

Yir ü gök itdi tahiyât u selâm
Kodılar lâ-büdd Salâmân ana nâm

Yoğ idi çün şîr-i mâderden nasîb
Eylediler dâyesin bir dil-firîb

Mihr-âyîn rûyî ferrûh fâl idi
Sâli on altı adı Absâl idi (b.552-554)

Absâl, Salâmân'ın bakımıyla titiz bir şekilde ilgilenir. (b.612- 636) Salâmân 14 yaşına geldiğinde, güzelliği kusursuz bir delikanlı olarak karşımıza çıkar. (b.641-663) Ayrıca söz söylemede de hünerlidir. (b.671- 695) Mesnevîde Salâmân'ın çevgan oyununda ve koşuda da akranlardan üstün olduğu ifade edilir. (b.714-732)

Çün bu işlerden olurdu cânı sîr
Kavs burcın menzil eylerdi çü tîr (b.733)

Beyitte de ifade edildiği üzere Salâmân'da bir huzursuzluk, sıkıntı vardır. Bundan ötürü, yarış yapmak ve oyun oynamayı bırakıp savaş meydanına çıkar. Salâmân sanki kendini ispat edercesine hareket etmektedir. (b.734-742) Mesnevîde, savaşta üstün bir başarı elde eden Salâmân'ın cömertliği, bağışlama ve lütfunun bolluğu anlatılır. (b.743-754)

Bu hususları genel olarak değerlendirecek olursak; Salâmân her türlü meziyete sahip, yakışıklı, cengâver, cömert bir delikanlıdır. Sanki bir “aşağılık kompleksi” ile hareket edercesine kendisini “ispat etme” derindedir. Peki kime? diye sorulacak olursa bu kişi “baba” figürü olan padişah'tır. Görüldüğü gibi ifade edilen yetenekler, hep babanın sahip oldukları üzerinedir. Zira kendisi şehzade olması nedeniyle kendisini bu role hazırlamaktadır.

Salâmân'da Oedipus kompleksi görülmektedir. Zira her ne kadar mesnevîde baba bu süreçte görünmese de diyebiliriz ki Salâmân, babası olan padişah ile kendisini eşdeğer görmektedir. Baba figürü, gizli rakip konumundadır.

Mesnevîde asıl mesele 817. beyitte başlamaktadır. Buradan itibaren sûtanne Absâl ve Salâmân'ın yakınlaşmaya başladığını görüyoruz. Salâmân'ı büyüten Absâl, ona âşık olur ve emek verdiği bu genci kimseye kaptırmamak için elinden geleni yapmaya başlar:

Hâtır-ı Absâl'a düşdi ol heves
Kim dokunmadın bu bâğa dest-i kes

Meyvesini gül gibi çîn eyleye
Cân dimâgın şehd ü şîrîn eyleye

Didi çün benim bu bâğa bâgbân
Sovuk el girmek buna olur ziyân

Olmadın tervende senden şehd-kâm
Bu harîme yâd ayak basmak harâm

Cân u dilden çekmişem yıllar emek
Hâsılın lâyık mıdur iller yimek (b.825-829)

Mesneviye göre; ilk âşık olan taraf Absâl'dır. Lacan'a göre; "Oedipus problemi sadece çocuğun annesiyle yatmayı arzulaması değildir; bu, özellikle annenin de çocuğunu erotik olarak arzulamasıdır." (Nasio, 2007: 132) "Oedipsel duygular gerçekte karşılıklıdır. Eğer erkek çocuk annesine bağlıysa, anne de o kadar oğluna aynı duygularla bağlıdır." (Corman, 1988: 122) Mesnevide Absâl'm Salâmân'ı "elde etmek" için çeşitli yollara başvurduğunu görmekteyiz:

İrmeye mi'râc-ı vaslına o cân
Sîm-i serve düzdi 'anber nerd-bân

Hîle vü efsûna âgâz eyledi
Her zamân bir şâha pervâz eyledi (b.835-836)

Absâl, kadınlığını, tüm cazibesini kullanarak Salâmân'ı nihayetinde baştan çıkarır. Salâmân, Absâl'in tahriklerine karşı koyamayıp ona gönlünü verir. Salâmân'ın Absâl'a karşı daha çok "tensel" duygular beslediği görülür:

Eyler idi tâli'-i fırsat nigâh
Ol mehün tâ halvetine bula râh

Leblerinden kâm-ı dil hâsıl kıla
Câne cân maksûdına vâsıl ola (b.915-916)

Bir gece Absâl, fırsatı değerlendirerek Salâmân'ın odasına gider ve birlikte olurlar. Salâmân artık günlerini yalnız Absâl ile geçirmeye başlar. Bir müddet sonra bu durum padişah ve Bilge kişinin kulağına gider. Bu vaziyet karşısında ikisi de hayrete düşerler ve bu duruma karşı çıkarak onu nasihat ile bu sevdadan vazgeçirmeye çalışırlar. Padişah bu duruma çok üzülür ve şairin ifadesine göre "yanar". Eğer bu sevdadan vazgeçmezse elemden ciğeri kanlı olacağını söyler:

Çü şehün od düşdi gamdan cânına
Oglını tenhâ kıgırdı yanına

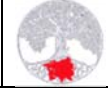
Yanuben didi ki ey cân-ı pezer
Şem'-i bezm efrûz-ı evvân-ı pezer (b.992-993)

Bu emelden vâz gelmezsen eger
Ben elemden oluram hûnîn-ciger (b.1018)

Babanın bu birlikteliğe karşı çıkması, bilinçaltında oğluna karşı bir kıskançlık duygusunun olduğuna işarettir. Salâmân, babasının nasihatleri karşısında zoraki özür diler. Ona hemen karşı hamlede bulunmaz. Çünkü otoriteye karşı koyacak gücü yoktur. Salâmân, acı sözler karşısında kederlenir:

Oldı çün hâl-i Salâmân dehre fâş
Cânın itdi tîre pend-i dil hırâş (b.1107)

Acı sözler şûrını itdi füzûn
Ta'n-ı her bî-seng bağrın kıldı hûn

Meşreb-i ‘azbini gam telh eyledi
Gurre-i ‘ayşın elem selh eyledi (b.1109-1110)

Salâmân babasının nasihatlerinden daima bıkar. Fromm’a göre; “oğul, akıldışı bir başkaldırı içinde değilse, babasına karşı içten içe bir düşmanlık beslemiyorsa, konuyu fazla büyütmeden babasının öğüdünü tutmalıdır.” (Fromm, 1990: 69) Salâmân, babasının öğütlerinden ve kınamasından usanır. Anlaşıyor ki Salâmân’da Oedipus kompleksi vardır. Salâmân babasına karşı gizli bir düşmanlık duymaktadır. Bu gizli düşmanlığın sebebi; babasını [süt]annesiyile arasında bir engel olarak görmesinden ötürüdür. Her ne kadar Absâl, öz anne olmasa da babanın çocuk sahibi olmadaki uygulaması Absâl’ı bir nevi öz anne pozisyonuna getirmektedir. Babaya karşı duyulan düşmanlığın tek sebebi, anneye sahip olma duygusu değildir. “Çocuğa karşı saygısızlık; makul olmayan aşırı istekler ve yasaklar; haksızlık; güvenilmezlik; eleştirinin bastırılması; ebeveynin çocuğu tahakküm altında tutup bu eğilimleri sevgiye yormaları” (Horney, 1994: 60) gibi çeşitli sebepler de çocukta düşmanca duyguların oluşmasına sebep olabilir. Salâmân, babasının kuralları ve nasihatleriyle kuşatılmıştır. Salâmân, otoriteye karşı koyamadığı için çareyi Absâl’ı da yanına alıp kaçmakta bulur:

Gerçi yüz bin dürlü kıldı fikr-i kâr
‘Akıbet itdi firâr üzre karâr

İdüb Absâl ile cândan ittifâk
Vakt-i fırsat gözlediler bî-nifâk (b.1126-1127)

...
Pes bunun gibi şeb içre bî-karâr
Eyleyüb terk-i diyâr ol iki yâr

Kıldılar bir hevdecî ârâm-gâh
İtdiler efsâne-gûyân ‘azm-i râh (b.1136-1137)

Absâl ile birlikte memleketi terk eden Salâmân’ın ilk olarak bir “dağ”a gitmesi dikkat çekicidir. Tasvirlerinden de anlaşılacağı üzere bu dağ menfi özelliklere sahiptir:

Çün ol iki yâr hem-çün mihr ü mâh
Rûz u şeb bir hefte kıldı kat’-ı râh

Yolları bir kûha irdi nâgehân
Kim felek evcine olmuş nerd-bân

Dîde-i endîşe gibi râhı teng
Pây-ı vehm olur güzer-gâhında leng

Ejderhâ girdâr çekmiş çarha ser³
Dîv-âyîn çehresi bî-nûr u fer

Başî üzre hayme-i ebr-i siyâh
Perçem-i ejderdurur yâ şeb-külâh (b.1151-1155)

³ Vezin problemi vardır.

“Erkek çocukla babası arasındaki rekabet hissi, Freud’un Oedipus kompleksi kuramının merkezindedir.” (Breger, 2005: 33) Dağ, çeşitli anlatılarda baba figürünün sembolü olarak karşımıza çıkar. Memleketten ayrılır ayrılmaz bir dağa gelmeleri tesadüf değildir. Bu korkunç dağın en tepesine çıkıp orada Absâl ile birlikte olması bir nevi Salâmân’ın rekabet duygusundan ötürü babasına meydan okuması olarak yorumlanabilir.

Mesnevideki en dikkat çekici durumlardan biri de padişahın oğluna kızarak onun erkekliğini sihir yoluyla elden almasıdır. Salâmân ve Absâl günlerini zevk ve safa içinde geçirir. Lami’î, mesnevide babanın oğlunun bu durumuna hem üzüldüğünü hem de onu kıskandığını ifade eder. Salâmân, olağanüstü bir güç ile baba tarafından bir nevi iğdiş edilir:

Yâr derber ola ‘innîn neylesün
Çünkü yok destinde temkîn neylesün

Çünkü virmez dâmen-i maksûd el
Dut ki pâyun sındı destün oldu şel (b.1372-1373)

Salâmân, babası tarafından “innîn” yani iktidarsız bırakılınca, korkuyla ve pişman bir şekilde babasına geri dönmek ister. Freud’a göre erkek çocuk; “iğdiş edilme korkusundan (yani erkeklik gücünü korumak kaygısıyla) ötürü *annesine sahip olmak* ve *babasından kurtulmak* isteğinden vazgeçer. Bu istek bilinç dışında kaldığı ölçüde “kabahatli olma” duygusu ortaya çıkar.” (Freud, 1981: 16) Freud bu hususa hadımlaştırılma (kastrasyon) kompleksi demektedir. Salâmân, kastrasyon kompleksinden ötürü babaya boyun eğerek kabahatini, pişmanlığını kabul eder:

Aldı gönlin fikret-i pend-i pezer
İtdi gurbet işini zîr ü zeber (b.1380)

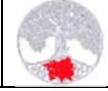
Tevbe-kâr u ‘özü-hâh u ‘afv-cûy
Hâliyâ dutam pederden yana rûy (b.1383)

Babaya teslim olmak için yola çıkan Salâmân, yolda Zengibar denilen bir canavar kavmi ile karşılaşır:

Her biri bir dîv-i merdüm-hâr idi
Burnı ejder ini ağzı gâr idi

Seg-nihâd u hûk-dendân pîl-gûş
Dîv-sûret gül-tab’ ejder-hurûş (b.1410-1411)

Jung psikolojisine göre bu kavim, aslında Salâmân’ın korkularının tecessüm etmiş halidir. Karanlık bir gecede karşılaşılan bu karanlık güç Jung psikolojisinde “gölge arketip” olarak tanımlanır. Salâmân bu canavarları görür görmez kılıcını eline alır ve savaşmaya başlar. “Bir çocuğun çevresindeki önemli kişilerle olan ilişkisinde, değerler negatif bir özellik taşıyorsa, çevresine yönelik duyguları güvensizlik, kendini ifade edememe ve karşı çıkma eğilimleriyle belirleniyorsa, bu çocuğun “aşağılık” kompleksi içinde olduğu söylenebilir.” (Cebeci, 2004: 232) Salâmân’ın savaşması aslında “aşağı” düşüncesine karşı kendini ispat etme kompleksidir. Çünkü babaya karşı boyun eğmesi onu aşağılık kompleksine sokmuştur. Kılıç,

burada erilliğin sembolü olup aslında “iğdiş” hadisesine bir göndermedir. Yani bu konudaki korkularıyla yüzleşen Salâmân, eline “kılıcını” alarak onu yenmeye çalışır.

Hâbdan kalkup Salâmân nîm-mest
Haykırup urdı hemân-dem tîge dest

Çünkü göz açdurmayup ol pehlivân
Kime kim irdi iki biçdi hemân (b.1416-1417)

Salâmân, Hızır’ın yardımıyla canavarları yendikten sonra elde ettiği ganimetlerle babasının yanına gider. Ancak yine babasının kınama ve nasihatlerinden daralıp Absâl ile birlikte çöle giderler. Salâmân artık son çare olarak intiharı düşünür. Bu karmaşanın son bulması için ya babası ortadan kalkacaktı ya kendisi ya da Absâl. İntihar için çölü tercih eder. Burada odunları toplayarak büyük bir ateş yakar ve Absâl’la birlikte ateşe atarlar:

Çün Salâmân itdi pend-i Şâh’ı gûş
Yine deryâ-yı derûnı kıldı cûş (b.1523)

Pes kılub cân kasdını bu hâl ile
‘Azm-i sahrâ eyledi Absâl ile

Yüreginden yanuben fânûs-vâr
Cem’ idüb hîzemleri kaknûs-vâr (b.1527-1528)

Basuben bagrına Absâl’ı hemân
Atdı hindûlar gibi ol oda cân (b.1560)

Burada çöl, “balinanın karnı” diye tabir edilen yeniden doğuşun mekânıdır. Absâl ateşin içinde yanarak ölürken, Salâmân rahimden yeni çıkan bebek misali yeniden doğar. Annenin ölümü, baba ile oğlun arasındaki çatışmayı da bitirmiştir. Freud’a göre; “Oedipus kompleksinin sona ermesiyle birlikte çocuk, babasıyla özdeşleşmeye başlar.” (Geçtan, 1998: 39) Nitekim padişah, Bilge kişiye oğlunun üzüntüsünü gidermesi için talimat verir. Bilge kişi Salâmân’a Absâl’ı unutturur ve Zühre’ye âşık olmasını sağlar:

Çünkü bir mikdâr dânâ-yı zamân
İtdi hüsn-i Zühre’yi vasf u beyân

Pes kalup hüsnine ol mâhun tana
Kopdı meyl-i cân Salâmân’dan ana

Anlayup meyl-i Salâmân’ı Hakîm
Zühre vafında mücidd oldu ‘azîm (b.1743-1745)

Bilge kişi, mesnevinin başında bütün kadınları aynı kefeye koyarak ağır sözler söyleyen biri olarak karşımıza çıkar. Ancak burada Salâmân’ın bir kadını sevmesi için elinden gelen gayreti gösterdiği ifade edilir. Güzelliğin timsali Zühre’ye âşık olan Salâmân, rekabet nesnesi olan Absâl’ı unuttuğu için babası tarafından taht ile ödüllendirilir:

Pes Salâmân’ı alup yanına Şâh

Gün gibi başına urdı zer-külâh

İtdürüb bey'at kamu halkı hemân
Ana teslîm eyledi tahtın revân

Ba'dehû sensin didi kişverde şâh
Fark-ı mülke sâye-i lutf-ı İlâh (b.1771-1773)

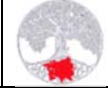
SONUÇ

Günümüzde roman, hikâye, destan gibi anlatılara uygulanan Batı kökenli bakış açılarıyla divan edebiyatı mahsulleri de incelenebilir. Ele aldığımız mesnevi, Yunan kaynaklı bir hikâyeye dayandığı için İslâmî geleneğe aykırı olabilecek bazı yorumların makul karşılanmasını sağlamıştır. Divan edebiyatında yer alan mesnevilerde, kahramanın annesi yahut sütannesiyile birliktelik yaşaması hemen hemen hiç görülmez. İslâm geleneğinde ensest ilişkileri içeren anlatılar hoş karşılanmazken bu mesnevide böyle bir durumun olması ancak Freud'un psikanalitik teorisi olan Oedipus kompleksi bağlamında çözümlenebilirdi.

Salâmân bir anne olmadan, günümüzdeki tüp bebek yöntemini andıran bir yolla dünyaya geldiği için sütanne olarak tutulan Absâl bir nevi öz anne misyonunu üstlenmiştir. Salâmân'ın annesine âşık olması bir Oedipus kompleksidir. Baba, bu ilişkinin önündeki en büyük engeldir. Bu nedenle gizli düşman ilan edilir. Mesnevide bu durumlar açıkça ifade edilmese de Salâmân'ın hareketlerinden babasına olan gizli düşmanlığı anlayabiliyoruz. Babasının defalarca kendisini uyarmasını, nasihat etmesini hiçbir zaman dikkate almamış ve çareyi ondan kaçmakta bulmuştur. Salâmân'ın önünde iki seçenek vardır. Ya babasını ortadan kaldıracak ya da babasından uzaklaşacaktı. Babasından uzaklaştığı vakit ilk karşısına çıkan unsur, babanın sembolü olan dağdır. Korkunç özellikleri olan dağı aşmak, babaya olan meydan okuyuş şeklinde yorumlanmalıdır. Salâmân'ın kaçmasının nedeni, mesnevide ifade edilmese de Oedipus kompleksinde görülen iğdiş edilme korkusudur. Mesnevide Salâmân'ın Absâl ile gününü gün etmesini hem üzülerken hem kıskanarak takip eden baba, en sonunda Salâmân'ı iğdiş eder, "iktidarsız" hale getirilir. İşte Salâmân bu noktadan sonra babaya karşı direnemez ve çaresiz ona teslim olmak zorunda kalır. Mesnevinin sonunda Absâl'in ölmesi ve Salâmân'ın, Zühre adlı başka bir kadına âşık olması sonucunda Oedipus kompleksi ortadan kalkar. Salâmân'ın babasıyla olan problemi son bulunca babasının yerine geçmeye hak kazanır.

REFERENCES

- AVŞAR, Ziya (2007). Evrensel Bir Hikâye: Salamân u Absâl ve Kökeni, Turkish Studies, Volume 2/4, s.s.185-200
- BREGER, Louis (2005). Freud: Görüntünün Ortasındaki Karanlık, (Çev: Aslı Biçen), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- CEBECİ, Oğuz (2004). Psikanalitik Edebiyat Kuramı, İstanbul: İthaki Yayınları.

- CORMAN, Louis (1988). *Psikanaliz Açısından Çocuk Eğitimi*, (Çev: Hüsen Portakal), İstanbul: Cem Yayınları
- FREUD, Sigmund (1981). *Dostoyevski ve Baba Katiliği*, (Psikanaliz Açısından Edebiyat, Çev: Selâhattin Hilav) Ankara: Dost Kitabevi. s.7-32
- ..... (1994). *Kendi Kendine Psikanaliz*, (Çev: Tahsin Büyükören), İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- FROMM, Erich (1990). *Psikanaliz ve Din*, (Çev: Şükrü Alpagut), İstanbul: Kabalıcı Yayınları
- GEÇTAN, Engin (1998). *Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- HORNEY, Karen (1994). *Psikanalizde Yeni Yollar*, (Çev: Selçuk Budak), Ankara: Öteki Yayınevi.
- KAYABAŞI, Mustafa (2012). *William Shakespeare'in Hamlet, Anton Çehov'un Martı Adlı Oyunlarında Hamlet ve Treplev Karakterlerinin Oedipus Kompleksi Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- LACAN, Jacques (2013). *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, (Çev: Nilüfer Erdem) İstanbul: Metis Yayınları.
- NASİO, J.-D. (2007). *Jacques Lacan'ın Kuramı Üzerine Beş Ders*, (Çev: Özge-Murat Erşen), Ankara: İmge Kitabevi.
- ŞENÖDEYİCİ, Özer (2012). *Oedipus Kompleksi Bağlamında Divan Şiirinde Âşık-Maşûk-Rakîb İlişkisine Bakış*, Gazi Türkiyat, S: 11, s.s.79-91
- ULUDAĞ, Erdoğan (1997). *Lami'î Çelebi'nin Salâmân u Absâl Mesnevisi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- YAVUZ, Kerim (1987). *Psikanalizde İlk Dini Gelişmelerin Değeri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları